

Pregledni članak

UDK 37.014

Primitljeno 10. listopada 1988.

Dr. SLAVKO JURISA,
Ekonomski fakultet Osijek

DIPLOMIRANI EKONOMISTI U STRUKTURI (NE)ZAPOSLENIH SR HRVATSKE*

Na temelju opsežnih empirijskih istraživanja autor razmatra neka ključna atributivno-numerička pitanja obrazovanja, zapošljavanja i nezaposlenosti diplomiranih ekonomista u SR Hrvatskoj. Razmatrajući genezu poslijeratnog obrazovanja ekonomista autor je uočio dva ciklusa: prvi ekspanzivni do sredine sedamdesetih godina i drugi stagnatni kada se smanjuje broj obrazovnih institucija i studenata ekonomije.

Preciznom analizom utvrđeno je sudjelovanje ekonomista u strukturi zaposlenih visokoobrazovanih radnika u Hrvatskoj i apostrofirane važne mogućnosti povećanog doprinosa ekonomista privrednom i društvenm razvitku zemlje. Promatranjem nezaposlenosti ekonomista i ostalih visokoobrazovanih radnika utvrđeno je da ni približno nisu iscrpljene sve mogućnosti njihovog zapošljavanja. Uslijed toga su i mnoge rasprave o racionalizaciji i redukciji instituta ekonomskog obrazovanja i upisa studenata paušalne i neargumentirane. Brojnim primjerima autor ilustrira slabosti kadrovske politike u organizacijama udruženog rada.

* Rad predstavlja dio istraživačkih rezultata u okviru projekta »Društveno-ekonomski sistem i razvoj«, potprojekt »Istraživanje i modeliranje finansijsko-ekonomskih i organizacijskih aspekata razvoja privrednih subjekata« koji u razdoblju od 1987. do 1990. financira SIZ znanosti SR Hrvatske.

Neki obrazovni akcenti

Za ekspanzivni poslijeratni razvoj obrazovanja kao procesa i mreže, posebno visokog, ekonomija je svojevrsan ideogram.¹ To posebno važi za period stabilnih političkih prilika, dinamičnog ekonomskog razvoja i izrazitog socijalnog optimizma od sredine pedesetih do sredine sedamdesetih godina. U takvoj klimi (ne bez osnova) dobri izgledi radne integracije i socijalne promocije motivirali su za studij ekonomije kako brojne već zaposlene »kadrove« tako i omladinu. Ekonomija kao struka tada dobiva atribut atraktivnog zanimanja, koji sudeći po pritiscima na upisni *numerus clausus* ni do danas nije sasvim iščezao.

Da u takvoj poziciji nije bilo samo ekonomsko obrazovanje podsjeća i oficijelna statistika. Prema njoj, 1950. godine imali smo u zemlji 59 fakulteta sa 54.000 studenata. Za nepunih 40 godina, 1987. knjižimo 208 fakulteta (bez viših škola i akademija) sa 287 tisuća studenata. To znači da se u navedenom periodu broj fakulteta povećao za 3,5 puta, a broj studenata za 5,2 puta. Dodajmo ovom redu veličina i slijedeću simptomičnu kvantifikaciju: od oslobođenja do 1986. godine diplomiralo je u zemlji 608 tisuća studenata, od kojih je približno svaki šesti ekonomist.

U nastavku pogledajmo sudjelovanje studija ekonomije u ukupnom visokom školnom obrazovanju u SR Hrvatskoj u periodu od 1977. do 1986. godine. Prema raspoloživim podacima u Hrvatskoj je na prvu studijsku godinu 1977. bilo upisano blizu 26 tisuća studenata. Među njima je bilo oko 8,5 tisuća ekonomista. Pet godina kasnije (1982) upisano je »samo« 21.597 studenata i među njima 4.414 ekonomista. U školskoj 1986/87. godini upisano je 21.300 studenata prve godine, a među njima svega 3.500 ekonomista. Iz ovog vidimo da je u desetogodišnjem razdoblju broj studenata prve go-

1) U radu su djelomično korišteni i rezultati iz istraživačkog projekta »Neki aspekti obrazovanja, zapošljavanja i nezaposlenosti ekonomista u SR Hrvatskoj« objavljenog 1988. godine u izdanju Ekonomskog fakulteta u Osijeku.

dine na fakultetima u Hrvatskoj smanjen za 17%. Istovremeno je broj studenata ekonomije više nego prepolovljen, smanjen je za 59%. Tendencija pada broja studenata prisutna je i u planskim dokumentima za neposrednu budućnost. Tako je planom u-pisa redovnih studenata na I godinu studija u Hrvatskoj za 1990. godinu predviđeno 17 tisuća studenata, među kojima svega 1.920 ekonomista. Tendencija je očigledna; 1977. godine ekonomisti su među studentima I. godine u Hrvatskoj činili trećinu, pet godina kasnije manje od petine, 1986. godine 16,4%. Prema spomenutom planu upisa u 9 visokoškolskih grupacija SRH ekonomija dolazi na šesto mjesto sa 11,2% planiranih studenata u ukupnom broju novoupisanih.²

Istovremeno, kvantitativne analize ukazuju da su u dinamici diplomiranja ekonomisti u promatranom desetljeću bili efikasniji od svojih kolega na drugim fakultetima. Naime, 1977. godine diplomiralo je u Hrvatskoj ukupno 8.606 studenata, među kojima 2.816 ekonomista. Usporedimo li to s omjerom novoupisanih studenata ekonomije za tu godinu dobivamo gotovo istu vrijednost (2,9% upisanih i 32,7% diplomiranih). Godine 1982. ekonomisti među novoupisanim participiraju sa 19%, a među diplomiranim ih ima 30%. Konačno 1986. godine među upisanim na fakultete u Hrvatskoj su zastupljeni sa 16,4%, dok ih među diplomiranim ima 25,3%.

Zapošljavanje i problemi nezaposlenosti

U društvenom sektoru SR Hrvatske bilo je 31. 12. 1985. godine 1.506.160 zaposlenih. Kao što je i za očekivati, po broju zaposlenih na prvom mjestu je industrija sa oko 543.000 radnika. S najmanje zaposlenih je vodoprivreda — 6.503. Prema raspoloživim podacima u 1986. godini u Hrvatskoj je djelovalo 32.315 organizacionih jedinica udružena veličina 47 radnika. Dakako, i ovdje nog rada, što znači da je srednja organizativa veličine vrlo varijabilne; u poljoprivredi na organizacionu jedinicu otpada 666 radnika, u društveno-političkom i samoupravnim

interesnim zajednicama prosječna organizaciona jedinica ima 4 zaposlena. U industriji je po organizacionoj jedinici zaposleno 209 radnika.

Sve oblasti društvenih djelatnosti zapošljavanju blizu 11.300 fakultetski obrazovanih radnika. Dakle, na jednog visokostručnog dolazi 13 ostalih radnika. Distribucija po pojedinim oblastima društvenih djelatnosti je vrlo heterogena. Tako, naprimjer, samo obrazovanje i kultura zapošljavaju preko 27.000 visoko stručnih radnika. Nominalno je slijedi oblast industrije sa 18.921 fakultetski obrazovanim, zatim zdravstvo i socijalna zaštita, društveno-političke i samoupravne interesne zajednice, te oblast financijskih i drugih usluga. Najmanje visoko stručnih radnika imaju vodoprivreda, šumarstvo i stambeno-komunalna djelatnost.

Međutim, usporedimo li broj svih zaposlenih u oblasti djelatnosti s brojem fakultetski obrazovanih, dobivamo jedan realniji red veličina. Kao što je i za očekivati, visokostručni radnici su proporcionalno najzastupljeniji u neprivrednim oblastima djelatnosti. Na jednog visokoobrazovanog radnika u obrazovanju i kulturi dolaze 3,4 zaposlena, u društveno-političkim i samoupravnim interesnim zajednicama 4,5, u financijskim i drugim uslugama 4,8, u zdravstvu 6,2 zaposlena. Najnepovoljnija situacija je u obrtništvu gdje na jednog visoko stručnog radnika dolazi 50 zaposlenih, u ugostiteljstvu i turizmu 42 zaposlena, u građevinarstvu 38, stambeno-komunalnoj djelatnosti 35, itd. U tom redu veličina industrija je na 9. mjestu sa 29 radnika po jednom visokoobrazovanom.

Kakvim opsegom u toj strukturi participiraju diplomirani ekonomisti? Godine 1986. u Hrvatskoj je bilo zaposleno 20.346 diplomiranih ekonomista odnosno 18% svih visoko stručnih radnika. To znači da je približno svaki peti visokoobrazovani radnik zaposlen u društvenom sektoru Hrvatske ekonomist. Iz statističkih pokazatelja vidimo da je njihova nominalna koncentracija u oblastima industrije, društvenih službi, financijskih usluga i obrazovanja.

Očito, takav nominalno-numerički poradak nije odraz realnog stanja njihove participacije u kadrovskoj strukturi. Ako počemo od broja ukupno zaposlenih u pojedinim oblastima društvenih djelatnosti, poradak se upadljivo mijenja. Dok u Hrvatskoj 1 visoko obrazovani dolazi na 13 zaposlenih, 1 ekonomist dolazi na 74 zaposlena. Po koncentraciji ekonomista u odnosu na broj zaposlenih na prvom mjestu su društveno-političke i samoupravne interesne zajednice (1 ekonomist na 18 zaposlenih). Po broju zaposlenih na 1 ekonomistu zatim slijede: fi-

2) Dobar pokazatelj interesa za ekonomiju kao obrazovanje i struku je rezultat jedne ankete iz 1981. godine u kojoj su polaznici završnog stupnja srednjeg usmjerenog obrazovanja iskazivali afinitet i interes prema pojedinim studijskim strukama. Sve visokoškolske institucije bile su podijeljene u 13 grupa. Od 7623 anketirana 14,4% je izrazilo interes da studira ekonomiju. Vidi: Usmjerenost obrazovanje, 1/1986.

nancijske i druge usluge — 22, trgovina — 39, obrazovanje i kultura — 61. Na jednog zaposlenog ekonomistu u industriji dolazi 110 radnika. Najmanje su ekonomisti prisutni u šumarstvu (1 na 300 zaposlenih), obrtništvu te zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti. Sasvim je razložna asocijacija da su tu još veliki neiskorišteni prostori za zapošljavanje ekonomista, što bi bilo kako od interesa za pojedine oblasti društvenih djelatnosti tako i za nezaposlene ekonomiste. Detaljnije numeričke pokazatelje o sudjelovanju diplomiranih ekonomista i ostalih visokostručnih radnika u strukturi zaposlenih u Hrvatskoj vidi u statističkom prilogu (tablica 1).

Tablica 1.

Participacija diplomiranih ekonomista i ostalih fakultetski obrazovanih radnika u strukturi zaposlenih u društvenom sektoru SRH
Stanje 31. 12. 1985.

Oblast djelatnosti	Svi zaposleni	Svi visokoobrazovani	Broj zaposlen. na jednog VII.	Samo ekonomisti VII.	Broj zaposl. na jednog ekonomistu
industrija i rudarstvo	547731	18921	29	4976	110
poljoprivreda i ribarstvo	50102	3759	13	338	148
šumarstvo	15862	917	17	53	299
vodoprivreda	6503	321	20	34	191
građevinarstvo	135185	3537	38	761	178
promet i veze	124995	3347	37	842	148
trgovina	155664	8230	19	4032	39
ugostiteljstvo i turizam	72353	1728	42	632	114
obrtništvo	49753	1017	49	191	260
stambeno-komunalna djelatnost	33011	931	35	236	140
financijske i druge usluge	65159	13593	4,8	3013	22
obrazovanje i kultura	92229	27068	3,4	1511	61
zdravstvena i socijalna zaštita	96395	15672	6,2	376	256
DPZ i SIZ-ovi	61428	13651	4,5	3441	18
Svi	1506160	112692	13	20436	74

Podaci prema: Statistički godišnjak SR Hrvatske 1987; Obrazac R-20.

U svojoj genezi u posljednja tri desetljeća, nezaposlenost³ je umnogome izmijenila svoj intenzitet i strukturu. Od relativno podnošljivog socio-ekonomskog obilježja s vremenom je izrasla u prijeteću socijalnu konstantu i faktor opasnih tenzija. Tome nesumnjivo doprinosi činjenica da od sre-

javnim glasilima (oficijelna statistika ne vodi takvu evidenciju) danas se operira s brojkom od preko 30 tisuća pravnika, inženjera, ekonomista, profesora i drugih visoko obrazovanih stručnjaka (među kojima i mnogi s akademskim zvanjima magistra i doktora), koji su na privremenom i »privremenom« radu izvan zemlje. Ne upuštajući se ovdje u ekonomske, socio-psihološke i druge atributivne aspekte ovog stanja, zadržavamo se samo na alarmantnoj konstataciji da oko 65.000 najobrazovanijih i potencijalno najproduktivnijih radnika ostaje izvan radne i socijalne integracije.

³ Nezaposleni su ona kategorija tražilaca zaposlenja, koji svojim radom ne mogu sebi i obitelji osigurati sredstva za život, jer nisu u mogućnosti prihvatiti svako zaposlenje primjereno radnim i stručnim sposobnostima i obiteljskim prilikama. Vidi: Društveni dogovor o osnovama zajedničke politike u oblasti zapošljavanja i njihovom ostvarivanju u SFRJ. Službeni list SFRJ, 11/1985.

⁴ Statistički pregled 1987. Savezni biro za poslove zapošljavanja, Beograd 1988, str. 47—56.

Kakvo je stanje nezaposlenosti visoko stručnih radnika u Hrvatskoj? Statistika kaže da je na dan 31. 12. 1987. u Hrvatskoj bilo evidentirano 6.355 nezaposlenih visoko obrazovanih radnika. Ilustracije radi, od 30 profila (statistički grupiranih struka i zanimanja) ovdje navodimo 8 s najvećim brojem nezaposlenih. To su financijski radnici i ekonomisti, pravnici, pedagozi i andragozi, socijalni i zdravstveni radnici, radnici društvenih znanosti, poljoprivrednici, građevinari i radnici prirodnih znanosti. U broju od 6.355 nezaposlenih s visokom stručnom spremom spomenutih 8 profila sudjeluje sa 5.512 odnosno 88%.

U posebnu optiku, mogućnost zapošljavanja visoko stručnih kadrova, stavlja pregled potreba za kadrovima organizacija udruženog rada u srednjoročnom razdoblju (1986. do 1990) sistematiziran u Saveznom biro za poslove zapošljavanja.

Prema njemu, u zemlji je za srednjoročno razdoblje iskazana potreba za 100.925 radnika s fakultetskom diplomom.⁵ U odnosu na oko 34.000 sada (1988) nezaposlenih to znači da bi udruženi rad, pod pretpostavkom planski iskazanih kadrovskih potreba, mogao uz evidentirano nezaposlene apsorbirati još oko 77 tisuća novih fakultetski obrazovanih radnika. Iz relevantnih pokazatelja je vidljivo da bi organizacije udruženog rada u zemlji mogle apsorbirati još oko 10 tisuća ekonomista, 3 tisuće građevinara, 2.700 inženjera poljoprivrede, 800 pravnika i dr. Podaci isto tako uporno upozoravaju da na razini federacije već sada ima, u odnosu na srednjoročne potrebe, višak od 1,9 puta pedagoga i andragoga, 1,5 puta više profila društvene znanosti, 1,4 puta više profila prirodne znanosti, itd.

Prema istom izvoru, u Hrvatskoj bi se u ovom srednjoročnom razdoblju moglo zaposliti 184.496 radnika svih profila i stupnjeva stručne sprema. Iz podataka da je 31. 12. 1987. evidentirano ukupno 126.532 nezaposlena radnika, proizlazi da bi uz ove organizacije udruženog rada u Hrvatskoj mogle zaposliti još oko 58.000 novih nezaposlenih. Dakako, u skali povjerenja koje se poklanja ovakvim mogućnostima moramo akceptirati još dva važna elementa; tehničko-tehnološki višak i zapošljavanje po osnovi prirodnog odliva radnika.

Da su planovi srednjoročnih kadrovskih potreba organizacija udruženog rada u Hrvatskoj optimistički, dobro se manifestira upravo u planiranju zapošljavanja visoko obrazovanih radnika. Naime, udruženi rad Hrvatske planirao je potrebu zapošljavanja 14375 visoko obrazovanih radnika. Prema tim planovima, uz oko 6.500 trenutno nezaposlenih postoji mogućnost za još oko 8.000 novih visoko stručnih radnika. Optimizam planova nije u raskoraku samo sa sve nagriženijom receptivnom sposobnošću organizacija udruženog rada, već i zbog poremećene ravnoteže u obrazovanju i potrebama određenih profila visokoobrazovanih radnika. Evo i nekih primjera. Potreba za profilom radnici prirodnih znanosti gotovo je identična broju evidentirano nezaposlenih (146 prema 142). Prema planskim potrebama u srednjoročnom razdoblju moglo bi se zaposliti 736 poljoprivrednika, ali ih na evidencijama nezaposlenih već ima oko 400. Slična je situacija i sa građevinarima. U profilu radnici društvenih znanosti broj planski potrebnih već je manji od broja evidentirano nezaposlenih (676 prema 723). broj već nezaposlenih veći je od srednjoročno iskazanih potreba i kod pedagoga i andragoga i pravnika.

Kod 8 analiziranih profila visoko stručnih radnika koji u strukturi nezaposlenih dominiraju u SFRJ (88%) i SR Hrvatske (87%) čini se da je najpovoljnija situacija upravo kod profila financijski radnici i ekonomisti. Dok je 31. 12. 1987. na području Jugoslavije evidentirano 5376 nezaposlenih ekonomista, planska srednjoročna potreba je 15484. To znači da je potreba 2,9 puta veća od broja nezaposlenih.

Prije 10 godina, 1977. u Hrvatskoj je na SIŽ-ovima zapošljavanja bilo evidentirano 344 nezaposlena diplomirana ekonomista. Pet godina kasnije njihov broj se popeo na 1.233. Godine 1986. bilo je 1.148 evidentno nezaposlenih diplomiranih ekonomista, dok ih 31. 12. 1987. ima 1.137. Istovremeno organizacije udruženog rada Hrvatske planiraju u srednjoročnom razdoblju zapošljavanje 3.506 ekonomista. I ovdje je potreba neusporedivo veća (3,1 puta) od broja nezaposlenih. S takvim redom veličina profila financijski radnici i ekonomisti je u najpovoljnijoj poziciji od svih 30 profila.

Cjelokupni komparativni pregled nezaposlenosti visokobrazovanih radnika u SFRJ i SRH i srednjoročne kadrovske potrebe vidi u numeričkom prilogu (tablica 2).

⁵ Podaci prema: Tabelarni pregled o srednjoročnim potrebama organizacija udruženog rada za kadrovima za period 1986. do 1990. godine. Savezni biro za poslove zapošljavanja Beograd.

Tablica 2.

Komparativni pregled nezaposlenosti i srednjoročnih planskih potreba visoko stručnih kadrova u SFRJ i SRH

Profil	nezaposleni 31. 12. 1987.		plan potreba 1986—1990.	
	SFRJ	SR Hrvatska	SFRJ	SR Hrvatska
ukupno nezaposlenih	1087094	126532	1264595	184496
svi s visokim obrazovanjem (VII stupanj)	33940	6355	100925	14375
pravnici	5473	1017	6257	948
financijski radnici i ekonomisti	5376	1137	15484	3506
pedagozi i andragozi	5161	813	2955	690
socijalni i zdravstveni radnici	4794	965	9309	1354
radnici društvenih znanosti	4136	723	2716	676
poljoprivrednici	1843	381	4521	736
građevinari	1714	334	4781	771
radnici prirodnih znanosti	1314	142	918	146

Izvori podataka: — Statistički pregled 1987. Savezni biro za poslove zapošljavanja, Beograd 1988, str. 47, 55—56.

— Tabelarni pregled o srednjoročnim potrebama organizacija udruženog rada za kadrovima za period 1986. do 1990. godine. Savezni biro za poslove zapošljavanja Beograd.

Diplomirani ekonomisti u javnim natjecanjima

U obavljanju poslovnih i drugih poslova i zadataka s posebnim ovlaštenjima i odgovornostima, gdje se popuna radnih mjesta i zasnivanje radnog odnosa vrši putem natječaja, diplomirani ekonomisti su prirodno svoje struke vrlo prisutna profesionalna skupina. U kakvom su položaju s obzirom na formalne mogućnosti kandidiranja za vršenje tih poslova u odnosu na druge fakultetski obrazovane kandidate, značajno indiciraju analize ključnih natjecajnih uvjeta koji se objavljuju. Ključni natjecajni uvjet je vrsta i visina tražene stručne spreme. Od 1. 1. do 15. 04. 1988. godine analizirani su svi natječaji objavljeni u dnevnim listovima SR Hrvatske.⁶ U funkciji komparativne analize »šansi« koje u natjecajnoj »igri« imaju ekonomisti, utvrđene su tri radno-profesionalne skupine. Prvu skupinu čine natječaji koji u pogledu stručne spreme otvaraju mogućnost kandidiranja samo ekonomistima. U drugoj skupini su natječaji u kojima se ravnopravno može

natjecati više profila uključujući i ekonomiste. To je skupina »ekonomisti i ostali«. Posljednja treća skupina su oni natječaji u kojima je kandidiranje ekonomista i formalno isključeno. To su sa stanovišta ekonomista natječaji za »ostale«.

U promatranom periodu objavljeno je 817 natječaja prve skupine. Približno svaki peti natječaj (19,3%) u Hrvatskoj, prema tome, otvoren je samo za ekonomiste. Mada natječaj nije optimalna šansa za ekonomiste početnike (s obzirom na ostale natjecajne uvjete) ova participacija približno odgovara sudjelovanju ekonomista među zaposlenim fakultetski obrazovanim radnicima u SR Hrvatskoj. To je za ekonomiju kao profesiju relativno zadovoljavajuća situacija.

Međutim, ekonomisti se kao ravnopravni takmaci pojavljuju i u drugoj natjecajnoj skupini. Za više stručnih profila, uključujući i ekonomiste, objavljeno je 1.225 odnosno 29% svih natječaja u promatranom periodu. Ako ovoj gotovo jednoj trećini objavljenih natječaja dodamo prvu skupinu gdje se ekonomisti pojavljuju sami, dobivamo 48% natječaja u kojima se ekonomisti mogu kandidirati. Analize dalje pokazuju da su ekonomisti u odnosu na druge profile u tom pogledu u najpovoljnijem položaju.

Trećoj skupini pripadaju natječaji koji i formalno isključuju mogućnost prijavljivanja ekonomista. U promatranom masi od 4229 natječaja, ova skupina participira sa 51,7% odnosno 2187 objavljenih natječaja.

6) U vremenskom intervalu od 109 dana prikupljeno je 4.229 natječaja za 4.873 izvršioaca. Prikupljeni su natječaji iz: »Vjesnika« — 1.270, »Večernjeg lista« — 1.116, »Novog lista« — 826, Slobodne Dalmacije« — 816 i »Glasa Slavonije« — 201. Pod pretpostavkom takve dinamike u Hrvatskoj se godišnje objavljuje oko 14.500 natječaja, a u jednom četverogodišnjem mandatom razdoblju oko 68.000 natječaja.

Drugi simptomatičan indikator natječajnih šansi je visina stručne spreme kao natječajni uvjet. U tom pogledu je, posebno kod onih natječaja kojima se popunjavaju poslovodne i druge rukovodeće funkcije, dosta prepoznatljiv neformalan ali zato vrlo kontinuiran napor da se objavljuvanjem odgovarajućih stupnjeva stručne spreme na ključnim mjestima u dijelu udruženog rada osigura reizbor (ili čak i prvi izbor) onim radnicima, koji energičniju kadrovsku proceduru korektnog natječajnog postupka ne bi izdržali. Upravo visina i broj stupnjeva stručne spreme koje sadrže neki natječaji lako je prepoznatljiva linija razgraničenja između »prilagodljivih« i »neprilagodljivih« natječaja.⁷

Važno je spomenuti da u promatranoj masi natječaja sudjelovanje »prilagodljivih« nije alarmantno. Prema našoj procjeni taj epitet evidentno mogu nositi 224 natječaja što u ukupnoj masi iznosi 5,3%. U njima se, dakle, ne može tražiti ključni moment neprimjerene kadrovske kombinatorike. Ali je zato vrlo upečatljiva negativna socio-politička konotacija nepravilnosti koje se za takve natječaje vezuju. To znači da šteta tako koncipiranih natječaja znatno nadilazi njihov statistički opseg.

S obzirom na modalitete »prilagodljivosti« uočavamo nekoliko indikativnih situacija.

Prva je svojevrsna kadrovska »uravnolovka« koja se manifestira kao nastojanje da se za poslove relativno iste složenosti, težine i odgovornosti traže upadljivo različiti stupnjevi stručne spreme. To je, na primjer, natječaj u kojem se za rukovodioca pravnih poslova traži VII. stupanj stručne spreme, a za tehničkog direktora i rukovodioca računovodstva — IV. stupanj stručne spreme (»Vjesnik« 1. 4. 1988).

Drugi tip »prilagodljivosti« naziremo u traženju istog (u pravilu nižeg) stupnja stručne spreme za poslove i zadatke evidentno različite složenosti, težine i odgovornosti. Taj »model« ilustrira natječaj trgovinske radne organizacije objavljen u »Vjesniku« od 5. 4. 1988. u kojem IV. stupanj stručne spreme zadovoljava potrebe slijedećih radnih položaja: složeni poslovi računovodstva, stenodaktilografski poslovi (!), složeni poslovi kooperacije, složeni poslovi razvoja, složeni poslovi projektiranja, složeni poslovi elektroispitivanja i poslovi u kuhinji (!).

7) Pojam »prilagodljivosti« ima ovdje pejorativno značenje. Pod »prilagodljivim« podrazumijevamo onaj natječaj u kojem se traže tri i više stupnjeva stručne spreme alternativno. To je i onaj natječaj koji za složenije i odgovornije poslove i zadatke traži relativno niski stupanj stručne spreme i sl. »Neprilagodljiv« je natječaj s 1-2 stupnja stručne spreme visine primjerene složenosti i težini poslova i zadataka radnog mjesta za koje se raspisuje.

Treći stereotip »prilagodljivosti« ilustrira natječaj trgovinske radne organizacije u kojem se za 8 ključnih poslovodnih funkcija traže alternativno 3 stupnja stručne spreme, uključujući i IV. (»Vjesnik« 22. 3. 1988).

Kao što je već naglašeno, društveno-politička šteta daleko nadilazi stvarni broj tako koncipiranih natječaja. I to je imao na umu zakonodavac kada je izmjenama Zakona o udruženom radu ugradio dva stava kojima je cilj izbjegavanje ili bar minoriziranje zloropotreba natječaja u smislu navedene »prilagodljivosti«. Prvi je da radnici kao uvjet za popunu određenog radnog mjesta mogu navesti najviše dva i to uzastopna stupnja stručne spreme. U drugom stavu naglašava se da prednost u izboru ima kandidat s višim stupnjem stručne spreme, ako udovoljava ostalim uvjetima natječaja.⁸

U nedostatku ili relativiziranju nekih objektivnih kriterija utvrđivanja sposobnosti i stručnosti kandidata za obavljanje određenih poslova, i ove zurovske promjene mogu biti instrument funkcionalnije, kvalitetnije i objektivnije kadrovske politike u organizacijama udruženog rada. Neposredno za zaposlene ili posredno za nezaposlene i u tome vidimo jednu značajnu šansu za efikasniju radnu integraciju diplomiranih ekonomista.

Zaključne napomene

Kao što je i vidljivo, već sam naslov rada sugerira tematski prospekt promišljanja nekoliko atributivno-numeričkih segmenata obrazovanja i zapošljavanja ekonomista u Hrvatskoj. U tretiranju paradigme »obrazovanje, zapošljavanje i nezaposlenost ekonomista« apostrofirane su i odgovarajuće varijable fakultetskog obrazovanja radnika drugih struka i profila, u mjeri neophodnoj da se realnije pozicionira sudbina ekonomista kao obrazovanja i profesije.

Na izvjestan način u obrazovanju ekonomista kondenziran je opći koncept poslijeratnog razvoja obrazovnog sistema kao cjeline. U vrijeme ekonomskog prosperiteta i dinamizma, socijalne stabilnosti i političkog optimizma, obrazovanje ekonomista među prvima poprima upečatljiv ekspanzivan trend. Bez nekih ograničenja i rezervi nicali su škole, fakulteti i njihove filijale, a broj studenata vrtoglavio se penjao (za 42 poratne godine diplomiralo je 99 tisuća ekonomista). Čitave generacije ekonomista bez teškoća se zapošljavaju. Ekonomija kao profesija osigurava efektanu radnu integraciju

8) Zakon o udruženom radu, prečišćen tekst. Službeni list SFRJ, 11/1988.

i socijalnu promociju, a atribut atraktivnosti etabliran u tim godinama uz ekonomiju kao studij i profesiju ni do danas nije sasvim ugašen.

Međutim, u znaku ekonomske recesije sredinom sedamdesetih godina počinju se preispitivati mnogi segmenti ukupnog društvenog razvoja. Prvi put nakon oslobođenja ozbiljnije je dovedena u pitanje mogućnost zapošljavanja visoko stručnih kadrova. Među prvima na udaru su bili ekonomisti. Godine 1977. diplomu ekonomskog fakulteta nose u Hrvatskoj 344 nezaposlena. U slijedećih 5 godina broj im se penje na 1.233, da bi do 1988. godine blago pao na nešto iznad tisuću (približno svaki šesti nezaposleni s visokom stručnom spremom). Reduktivni proces zahvatio je mrežu institucija za obrazovanje ekonomista u Hrvatskoj.⁹ Upadljivo opada i broj studenata koji se upisuju na ekonomskoj grupaciji.¹⁰

Ponovno smo u okruženju koje propituje sve segmente društvenog sistema. Sa zamjetnim dinamizmom analizira se kompleksna društvena režija. Neuspjeh obrazovne reforme opet aktualizira propitivanje programske koncepcije i mreže visokoškolskih institucija. U tim raspravama obrazovanje ekonomista ima naglašeno značenje. U nastavku apostrofiramo neke prijeperne segmente na relaciji obrazovanje — zapošljavanje ekonomista.

Već i zbog svoje univerzalnije primjenjivosti ekonomija je profesija gdje su otvorene velike mogućnosti nefunkcionalnom zapošljavanju. Takvi primjeri u praksi su nedopustivo brojni. Naime, prečesto je slučaj da se radnici s visokim ekonomskim obrazovanjem raspoređuju na poslove neprimjerene vrsti i visini njihove stručne spreme. Potencijalna kreativnost visokostručnog radnika takvim rasporedima često je paralizirana. Pod nefunkcionalnim zapošljavanjem podrazumijevamo i situaciju kada se radnici drugih profila raspoređuju na poslove ekonomista. I takvim primjerima praksa vrvi, a brojna istraživanja i analize pokazuju da bi se funkcionalnijim zapošljavanjem otvorila brojna radna mjesta kako za nefunkcionalno zaposlene tako i za nezaposlene ekonomiste. Prema nekim procjenama samo funkcionalnije zapošljavanje moglo bi

eliminirati problem nezaposlenosti visoko obrazovanih ekonomista. Objektivno, to pretpostavlja i neke druge aktivnosti. Do sada, na primjer, nemamo sustavnog pokušaja utvrđivanja standarda radnih položaja visokoobrazovanih ekonomista. Bez orijentacione klasifikacije ili nomenklature poslova ekonomista otvoren je prostor nedopustivim improvizacijama u analitičkim procjenama i sistematizaciji radnih mjesta. Posljedice su vrlo nepoželjne; u praksi se ekonomisti često bave svačim, a ekonomijom svatko. Zato bi objektivnija i kvalitetnija analitička procjena i sistematizacija radnih položaja, objektivniji tretman instituta natječaja, funkcionalnija redistribucija postojećih stručnih kadrova, dovođenje ekonomista u organizacije, zajednice, sredine i oblasti djelatnosti u kojima ih nema ili ih nema dovoljno, bila radikalniji korak kako funkcionalnom zapošljavanju tako i zapošljavanju ekonomista uopće.

U razmatranju mreže institucija ekonomskog obrazovanja u Hrvatskoj nerijetko se zanemaruje programska heterogenost te grupacije.¹¹ Međutim, sintagma »visokoškolske organizacije ekonomskog obrazovanja« koja se i na službenim mjestima ponekad izjednačava s ekonomijom, vrlo je hipotetična i gotovo problematična. O čemu se radi?

Ako se nastavni planovi i programi članica ove grupacije radikalnije profiliraju u smislu jasnijeg i primjerenijeg definiranja specifičnih zvanja — što je i za njih egzistencijalni imperativ, bit će očiglednije da visokoobrazovani informatičar, hotelijerski ili vanjskotrgovinski radnik nije klasičan ekonomist. Uostalom ni ova, tzv. klasična ekonomija neće moći opstati, ako svoj identitet ne traži u novoj budućnosti primjerenijoj programskoj fizionomiji. To je i prvi razlog da kalkulacije o racionalizaciji kao redukciji (mreže fakulteta) uzimamo s ozbiljnom rezervom.

Zato o racionalizaciji treba razmišljati kompleksnije od administrativnog ukidanja ustanove ili upisne kvote. Bit će nužno da pod racionalizacijom podrazumijevamo proces prevrednovanja tri ključna segmenta obrazovne strukture: kvalitet i funkcionalnost nastavnih planova i programa, kvalitet i ekipiranje nastavnog i znanstvenoistraživačkog jezgra te mrežu kvalitetnih obrazovnih institucija s adekvatnim pedagoškim i znanstvenim standardom.

9) U posljednjem desetljeću ukinute su: Viša ekonomska škola »Rade Končar« Zagreb, Viša hotelijerska škola Zagreb, Fakultet za vanjsku trgovinu Zagreb, Viša ekonomska škola Vukovar i Viša komercijalna škola Slavonski Brod.

10) Godine 1977. na studij ekonomije je bilo upisano 32,7% studentske populacije. Pet godina kasnije taj postotak iznosi 19,1, a 1986. pada na 16,4 (prepolovljen u odnosu na 1977. godinu. Planom upisa za 1990. godinu predviđeno je da ekonomisti među upisanim na redovni studij participiraju sa 11,2%.

11) Ekonomski fakultet Osijek, Ekonomski fakultet Rijeka, Ekonomski fakultet Split, Ekonomski fakultet Zagreb, Fakultet organizacije i informatike Vараždin, Fakultet turizma i vanjske trgovine Dubrovnik, Hotelijerski fakultet Opatija i Studij ekonomije i turizma Pula.

Svakom od navedenih elemenata racionalizacije valja prići s istančanim osjećajem vrednovanja ravnoteže. Svako minoriziranje ili hipertrofiranje bilo kojeg od navedenih elemenata približava se opasnoj granici novog reformskog promašaja. Tek kroz ovu cjelinu jasnije će se manifestirati da li i uolikoj mjeri između racionalizacije i redukcije numerus clausus-a mreže obrazovnih institucija i studenata ekonomije u Hrvatskoj treba povlačiti znak jednakosti.

I da zaključimo. Ako uopće ima smisla redukciju tretirati sinonimom racionalizacije, nije dovoljno jasno zašto se u takav pojmovni okvir racionalizacije uvijek locira mreža obrazovnih institucija i broj studenata, a ne, naprimjer, redukcija barem polovine od 70-tak institucija koje su u Hrvatskoj (neuspješno) bave prosvjetom. Po nekim procjenama posredno ili neposredno ta administracija proguta oko 47% sredstava namijenjenih obrazovanju.

Dr. Slavko Juriša

Summary

GRADUATE ECONOMISTS IN THE STRUCTURE OF THE EMPLOYED (UNEMPLOYED) IN SR CROATIA

On the basis of comprehensive empirical researches the author studies some crucial attributive — numerical issues of education, employment and unemployment of graduated economists in SR Croatia. Studying the genesis of after-war education of economists the author noticed two cycles: the first expansive one to the middle of the seventies and the second stagnant one when the number of educational institutions and that of students of economics has been reduced.

The participation of economists in the structure of the employed graduates in Croatia was established by a precise analysis and the important possibilities of the increased contribution of economists to the economic and social development of the country was stressed. By observing the unemployment of economists and other graduates it was established that all the possibilities of their employment were far from being exhausted. Therefore many discussions about rationalization and reduction of the institutions of the economic education, the enrolment of students were general and unproved. The author illustrates by numerous examples the weaknesses of personal policy in the organizations of associated labour.